

Даулиева Ғ.Р.
**ҚР коммерциялық банктерінің
несие портфелінің ағымдағы
жағдайы**

Сапалы несие портфелін қалыптастыру қаржы ресурстарын орналастырудың негізгі бағыттарының бірі ретінде кез келген банк үшін ең маңызды мәселе болып табылады. Несиелік портфель – бұл несие ұсыну бойынша банк қызметінің нәтижесі, яғни белгілі уақыт кезеңіндегі банктің берген барлық несиелер жиынтығы. Оған ссуда, факторингтік операциялар, лизинг, берілген банктік кепілдеме және кепілгерлік бойынша міндеттерді орындау жатады. Осы критерий арқылы коммерциялық банктің несие қоржынының сапасы анықталады, ал оның табыстылық деңгейі көлемі мен құрылымына тәуелді болады. Бұл критерийлерді ескере отырып, мақалада ҚР коммерциялық банктердің активтер құрылымындағы ең көп үлесті алатын несие портфелі талданды. Сонымен қатар, мақалада шетелдік банктердің тәжірибесіндегі қарыз алушының несиелік қабілетін жете бағалау шарасы қарастырылды, шетелдік жүйеге сәйкес күмәнді несиелердің пайда болуына әсер ететін банкке байланысты және байланысты емес факторлар келтірілді.

Түйін сөздер: несие портфелі, банк активтері, банктік тәуекелдер, активтер мен пассивтерді басқару, коммерциялық банк.

Dauliyeva G.R.
**The current situation of the
credit portfolio of commercial
banks in the Republic of
Kazakhstan**

Forming a qualitative credit portfolio is the main challenge for any bank as a principal way of financial resources allocation. The loan portfolio is the result of banking on the supply of credit, i.e. the sum of all bank loans in a certain period of time. It includes loan, factoring, leasing, as well as the fulfilment of commitments by type of guarantee. According to these criteria, it is determined by the quality of the loan portfolio of commercial banks, and the degree of profitability depends on its volume and structure. The article analyzes the credit portfolio of commercial banks in Kazakhstan, which has the largest share in the structure of assets. Therefore, the article discusses the evaluation of the creditworthiness of the borrower of foreign banks, and presents the factors, related and unrelated to the appearance of questionable loans in the foreign system.

Key words: credit portfolio, banking assets, banking risks, management of assets and liabilities, commercial banks.

Даулиева Г.Р.
**Современное состояние
кредитного портфеля
коммерческих банков в РК**

Формирование качественного кредитного портфеля является самой главной задачей для любого банка в качестве основного пути размещения финансовых ресурсов. Кредитный портфель – результат банковской деятельности по предложению кредита, то есть совокупность всех выданных кредитов банка в определенный период времени. К нему относятся ссуда, факторинговые операции, лизинг, а также выполнение обязательств по видам поручительства. По этим критериям определяется качество кредитного портфеля коммерческого банка, а степень доходности зависит от его объема и структуры. Учитывая данные критерии, в статье проанализирован кредитный портфель коммерческих банков РК, который занимает основную долю в структуре активов. Также в статье рассматривается мероприятие по оценке кредитоспособности заемщика на практике зарубежных банков и представлены факторы, связанные и не связанные с появлением плохих кредитов в зарубежной системе.

Ключевые слова: кредитный портфель, банковские активы, банковские риски, управление активами и пассивами, коммерческие банки.

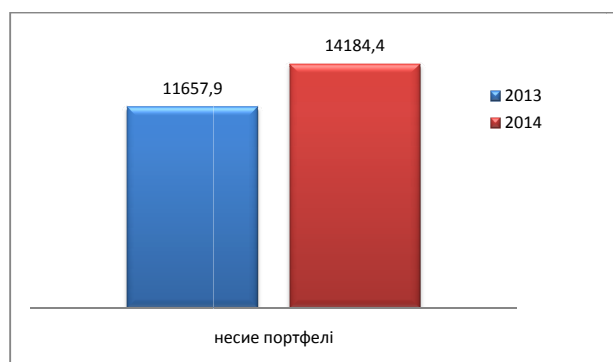
**ҚР КОММЕРЦИЯЛЫҚ
БАНКТЕРІНІҢ НЕСИЕ
ПОРТФЕЛІНІҢ
АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ**

Бүгінде несие портфелі банктің несиелік саясатының сапасы туралы пайымдауындағы және есепті кезеңдегі несиелік қызметтің нәтижесін болжамдауға мүмкіндік беретін анықтаушы критерий болып табылады. Несие портфелінің сапасын талдау және бағалау банк менеджерлеріне өздерінің несиелік операцияларын тиімді басқаруларына қызмет етеді. Сапалы несие портфелін қалыптастыру қаржы ресурстарын орналастырудың негізгі бағыттарының бірі ретінде кез келген банк үшін ең маңызды мәселе болып табылады. Коммерциялық банктің сапалы несие портфелі – бұл несие ресурстарын жинақтау және үлестіру, берілген несиелер мерзімдері және сомалары бойынша банкте бар несие қорларына сәйкес келетін жағдайда жүзеге асырылатын несие портфелі, мұндай жағдайларда ол бойынша табыстылық деңгейі максималды мүмкіндікті болып табылады, ал тәуекел деңгейі минималды деңгейге сәйкес келеді. Сапалы несие портфелін қалыптастыру – банк қызметінің маңызды міндеттерінің және басты проблемаларының бірі болып табылады [1].

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінің мәліметтеріне сәйкес, коммерциялық банктердің активтер құрылымындағы ең көп үлесті (жиынтық активтердің 63,1%-ы) 14 513 млрд. теңге сомадағы несие портфелі алады (2014 жылдың басында – 13 348 млрд. теңге), 2014 жылдың басынан бері өсу 8,7% болды. Заңды тұлғаларға қарыздар несие портфелінің 52,4% үлесімен 7 603 млрд. теңге (2014 жылдың басында – 7 473 млрд. теңге немесе несие портфелінің 56,0%-ы), 2014 жылдың басынан бері өсу – 1,7% болды. Жеке тұлғаларға қарыздар несие портфелінің 25,4% үлесімен 3 684 млрд. теңге (2014 жылдың басында – 3 297 млрд. теңге немесе несие портфелінің 24,7%-ы), 2014 жылдың басынан бері өсу – 11,7% болды. Тұтынушылық қарыздар несие портфелінің 17,9% үлесімен 2 604 млрд. теңге (2014 жылдың басында 2 241 млрд. теңге немесе несие портфелінің 16,8%-ы), 2014 жылдың басынан бері өсу – 16,2% болды. ШОБ-қа қарыздар несие портфелінің 20,4% үлесімен 2 960 млрд. теңге (2014 жылдың басында – 2 342 млрд. теңге немесе несие портфелінің 17,5%-ы), 2014 жылдың басынан бері өсу – 26,4% болды. NPL – жұмыс істемейтін қарыздар (90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар) 4 359 млрд. теңге не-

месе несиесі портфелінің 30,0%-ы (2014 жылдың басында – 4 158 млрд. теңге немесе несиесі портфелінің 31,2%-ы) болды. Несиесі портфелі бойынша провизиялар 4 707 млрд. теңге немесе несиесі портфелінің 32,4%-ы мөлшерде (2014 жылдың басында – 4 644 млрд. теңге немесе несиесі портфелінің 34,8%-ы) қалыптасты [2].

Қазақстан Республикасының банк секторының несиесі портфелінің жағдайы 1-суретте көрсетілген.

1-сурет – ҚР банк секторының несиесі портфелінің жағдайы (млн. теңге) [2]

ҚР банк секторының несиесі портфелі 2014 жылы 14184,4 млн.теңгені құрады. Бұл 2013 салыстырғанда 17,8%-ға жоғарылаған. Бұл екінші деңгейлі банктердің несиесі операцияларының халық арасында сұранысқа ие болуының көрінісі болып отыр. Несиесі портфельдің көлемі ұлғайғанмен де, қазіргі уақытта несиесі портфелінің сапасы оңтайлы емес. Жалпы алғанда банктік қарыздың 31%-ын үмітсіз несиелер құрап отыр. Бұл коммерциялық банктердің қызметінің алға басуына кедергі болатыны анық.

Қазақстан екінші деңгейлі банктерінің несиесі портфелінің сапасы 1-кестеде көрсетілген.

Еліміздегі ҚР банк секторы несиесі портфелінің және 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздарының жағдайы 2-диаграммада көрсетілген.

Коммерциялық банктердің несиесі портфелінің жалпы қарыздарының 65,5%-ы негізгі борышы мен есептелген сыйақы бойынша мерзімі өткен қарыздар. Ал қалғаны үмітсіз несиелер болып отыр. Бұл банктердің тарапынан клиенттерге несиесі беру кезінде бақылаудың, талдау жұмыстарының тиісті дәрежеде жүргізілмеуі, сонымен қатар, елдегі экономикалық жағдайдың да әсері және Ұлттық Банк тарапынан бақылаудың жеткіліксіздігі орын алып отырғаны се-

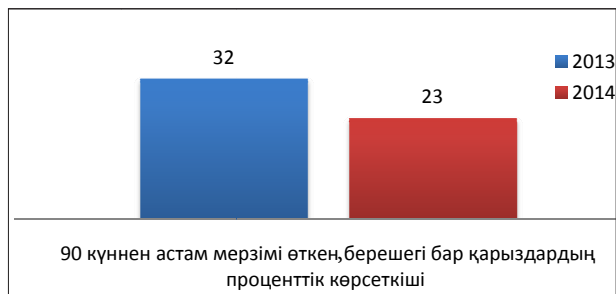
беп болып отыр. Банктердің баланстарын төлеу мерзімі 90 күннен аса өтіп кеткен қарыздардан тазалау үшін тиімді шаралар әзірлеу және пайдалану қаржы жүйесінің тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз етудегі өзекті проблемалардың бірі болып табылады.

Қазақстандық банктердің несиесі портфельдерінің сапасын және оңтайлы құрылымын қамтамасыз етумен байланысты ахуал соңғы бірнеше жыл бойы өзгерген жоқ. Мемлекет тарапынан белсенді түрде саясат жүргізбейінше және қолдау көрсетілмейінше «жұмыс істемейтін» қарыздар мәселесінің шешімі ұзақ жылдарға созылып кетуі мүмкін екендігін дамыған елдердің «нашар» кредиттерді шешудегі практикасы көрсетіп отыр.

Жалпы, ірі шетел банктерінде несиесі процесін ұйымдастыруды несиесі бөлімі жүзеге асырады. Несиелік талдау бөлімі барлық несиелеу үрдісін жүйелендіріп, қолдап отырады. Ссудалық функция мен несиелік талдауды бөлу несиелік бөлімдер өзінің тікелей жұмысына толығымен жұмыла алатындығын көрсетеді. Кішігірім банктерде және кейбір банк филиалдарында несиелік талдау несиелік қызметкер міндетіне кіреді. Екінші жағынан, екі бөлімді бөлу несиелік талдаудың неғұрлым жоғары деңгейлі объективтілігіне және несиелік келісімшартты неғұрлым ойластырып, бекітуге ықпал етеді. Несиелер бойынша банктердің зиянға ұшырауының өсуіне біршама әсер ететін факторларға жасалған талдау батыстың банкирлеріне мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді: дүниежүзілік банктердің мәліметтеріне сәйкес, несиелер бойынша банктердің зиян шегуінің басты себебі, 67% ішкі факторлар, ал 33% сыртқы факторлар үлесі келеді. Несиесі бойынша банктердің зиян шегуіне себеп болатын сыртқы факторлар қатарында бірінші орында компаниялардың банкроттығының тұруы тегін емес. Банктің кез келген қарыз алушысы мұндай факторларды басынан кешуі мүмкін. Сондықтан, қарыз алушының несиелік қабілетін талдай отырып, банк қызметкерлері міндетті түрде оның қаржылық жағдайын анықтап білуге тиіс. Банкроттықтың басты себептеріне басқарудағы жетіспеушілік, тиімді басқаратын ақпараттар жүйесінің болмауы, нарық жағдайындағы өзгерістер мен бәсекеге төселе алмауы, өз мүмкіндіктерінің шамадан тыс көбейіп кетуі, яғни ресурстарының жоқтығына қарамастан, компанияның жылдам кенеюі, акционерлік капиталдың жетіспеушілігі және зайымдық қаржылардың үлесінің жоғарылығы жатады.

1-кесте – Қазақстан екінші деңгейлі банктерінің несие портфелінің сапасы [2]

Көрсеткіштің атауы / күні	01.01.2014		01.01.2015		Өсімі, %-бен
	негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығында %-бен	негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығында %-бен	
Банктік қарыздар, оның ішінде:	13 348,2	100,0%	14 184,4	100,0%	6,3%
Негізгі борыш және/немесе есептелген сыйақы бойынша мерзімі өткен берешек жоқ қарыздар	8 745,9	65,5%	10 259,2	72,3%	17,3%
1 күннен 30 күнге дейін мерзімі өткен, берешегі бар қарыздар	209,9	1,6%	357,2	2,5%	70,1%
31 күннен 60 күнге дейін мерзімі өткен, берешегі бар қарыздар	91,5	0,7%	158,4	1,1%	73,2%
61 күннен 90 күнге дейін мерзімі өткен, берешегі бар қарыздар	142,7	1,1%	69,4	0,5%	-51,4%
90 күннен астам мерзімі өткен, берешегі бар қарыздар	4 158,2	31,2%	3 340,2	23,5%	-19,7%
ХҚЕС бойынша провизиялар	4 643,9	34,8%	3 569,8	25,2%	-23,1%
90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздарды ХҚЕС бойынша провизиялармен жабу коэффициенті	111,7%		106,9%		

2-сурет – ҚР банк секторы несие портфелінің және 90 күннен астам мерзімі өткен, берешегі бар қарыздарының жағдайы (%) [2]

Шетелдік банктердің тәжірибесінде қарыз алушының несиелік қабілетін жете бағалау несиелік тәуекелді төмендетудегі басты шара болып табылады. Несиелердің қайтарылмауынан зиян шегу – кез келген банк қызметінің негативті жағы. Оларды толық жою мүмкін емес, бірақ ең төменгі мөлшерге жеткізуге болады.

Американдық коммерциялық банктерде проблемалық несиелердің пайда болу себептерін айқындауға көмектесетін, сол сияқты олардың пайда болуын болжайтын толық жүйе жұмыс жасайды. Бұл жүйеге сәйкес күмәнді несиелердің пайда болуына әсер ететін банкке байланысты және байланысты емес факторлар келтіріледі. Бірінші факторларға несиелік процеспен байланысты, яғни несиелік өтінішке, несиелік құжаттарға және т.б. жасалатын талдауды қамтитын барлық аспектілері жатады. Екінші факторларға қолайсыз экономикалық жағдай және төтенше оқиғалар жатады.

Негізінен, банктегі жоғарғы буын басшыларының бірін несиелік мониторинг үшін жауапты еткен жөн. Бұл функция, әсіресе кіші банктерде банктік қызметін басқа бағыттарының мониторингі қызметімен біріктірілуі мүмкін. АҚШ конгресі тұтынушылары пайыздық төлемдердің мөлшері және басқа да төлемдер туралы толық ақпараттандыруға қол жеткізу мақсатында несиелеу аясында дәйекті ақпарат туралы бірқатар заңдар қабылдаған. Сонымен қатар, несиені орналастырудағы мүмкін болатын теңсіздікті жою, несиені өтеу кезіндегі қателерді түзуді заңдастыруды енгізу үшін де заңдар қабылданған [3].

Жалпы кез-келген банк үшін сапалы несие портфелін қалыптастыру ең негізгі мақсат болып табылады, ал банктің қарыз операцияларын басқару қызметі жетістіктерге жеткізеді. Мерзімі өткен несиелерге қоржын қалыптастыру және қарыз операцияларын басқаруды толық жүзеге асырылмауының нәтижесінде пайда болған жағымсыз сәттерге келесі факторларды жатқызуға болады:

- несие саясатының құжаттарының жоқ болуы;
- несие портфелінің толық диверсификациясының жоқ болуы;
- басқарма орталығының деңгейі рационалды болмауы;
- қарыз алушыны тексерудің жеткілікті болмауы;
- несиелік құжаттарды бақылаудың жеткілікті болмауы.

Қарыз операцияларын басқарудың мұндай жетіспеушіліктері несие портфелінің төменгі дәрежесіне әкеледі. Мұндай жағдайлардың

алдын алу үшін коммерциялық банктер қарыз операцияларын тиімді басқару қажет және ҰБ тарапынан бақылауды күшейтіп, мемлекеттік қор жүргізіп отырған сауықтыру шараларының төлемдері мақсатты пайдаланылуы тиіс. Мәселен, 2015 жылы үмітсіз несиелердің мемлекеттік қоры еліміздің сегіз екінші деңгейлі банктеріне ипотекалық несиелерді қайта қаржыландыру мақсатында 130 миллиард теңге бөлді. Мұндай жүргізілген көмек банктердің шығынының орнын толтырғанымен, мемлекетке кері әсерін тигізеді. Сондықтан, екінші деңгейлі банктер несиелік беру процесінде толыққанды зерттеу жүргізіп, клиенттің несиелік қабілеттілігі мен несиелік қамтамасыз етілуіне үлкен мән беріп, банктің қызметін ұсынуы тиіс [4].

Қорыта айтқанда, несиелік зерттеу кезеңінде тәуекелді қадағалауға көбірек көңіл бөлу керек. Жоғарыдағы ағымдағы жағдайдың жай-күйін ескере отырып, банктің несиелік портфелін қалыптастыру және басқару үдерісін төмендегі іс-шаралар арқылы жүргізу ұсынылады:

– негізгі топтастырылған несиелер мен оларды алмастыратын тәуекелдер коэффициентін анықтау;

– несиелік портфелдің құрылымының өзгеруіне әсер ететін факторларды анықтау және талдау;

– әр берілген несиелерге жасалынатын резервтер көлемі мен банктің несиелік портфелі тәуекеліне резервтік қор сомасын анықтау;

– несиелік беру алды шараларын тиянақты өткізу;

– ҰБ тарапынан бақылауды күшейту;

– Мемлекеттік қордан бөлінген ақша қаражаттарын мақсатты қолдану;

– несиелік портфель сапасын жоғарылату бойынша шаралар жүргізу.

Банктің несиелік портфелінің сапасы, оның табысты жұмысына және қаржылық-шаруашылық жұмысында сенімді серіктес ретінде шешуші болып табылады. Белсенді несиелік операциялар үдерісінде банктік несиелік портфельдің өтімділік элементі қалыптасады, ал банктің несиелік ресурстарды дұрыс орналастыру және банктерді несиелік портфельді тиімді басқару оларға стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуге және банк қызметінде жетістікті қаржылық нәтижеге қол жеткізумен қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

- 1 «Проблемалық кредиттер қоры» АҚ жұмыс істеу тұжырымдамасын бекіту туралы ҚР ҰБ Басқармасының 27.05.2014 жыл №96 қаулысы
- 2 ҚР Ұлттық Банкінің ресми интернет ресурсы www.nationalbank.kz
- 3 Бұхарбаева А.Ж. «Шетел тәжірибесіндегі банктердің несиелік ерекшеліктері» <http://gglob2.otgroup.kz>
- 4 «ҚР коммерциялық банктерінің несиелік портфелін қалыптастыру және сапасын көтеру» www.bigox.kz интернет ресурсы

References

- 1 «Problemalyq kreditter qory» AQ zhumys isteu tuzhyrymdamasyn bekitu turaly QR UB Basqarmasynyn 27.05.2014 zhyly №96 qaulysy
- 2 QR Ulattyq Bankinin resmi internet resursy www.nationalbank.kz
- 3 Buharbaeva A.Zh. «Shetel tazhiribesindegi bankterdin nesieleu erekshelikteri» <http://gglob2.otgroup.kz>
- 4 «QR kommerciyalıq bankterinin nesie portfelin qalyptastyru zhane sapasyn koteru» www.bigox.kz internet resursy